

Atroshenko A.I., Negriy I.I.

Melitopol Bogdan Khmelnytsky State Pedagogical University

THE TEMPORAL-SPATIAL TIMING OF VSEVOLOD NESTAİKO'S TALE «AMAZING ADVENTURES IN THE FOREST SCHOOL»

Summary

The article deals with the artistic phenomenon of the tale written by known Ukrainian children's writer Vsevolod NESTAİKO "Amazing adventures in the forest school". It's analyzed the temporal-spatial coordinates of writer's literary tale story. The features of chronotop are shown at the level of genre model of fairy tale for children.

Keywords: the temporal-spatial coordinates, literary fairy tale, chronotop, inner world.

УДК 811.161.2'221;821,161.2-1.09

МОВНИЙ ВИЯВ НЕВЕРБАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТИМНОЇ ЛІРИКИ

Білевич Н.В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті проаналізовано систему невербальних одиниць, реалізованих в українській інтимній ліриці, основну увагу зосереджено на її вербалізації в поетичному тексті і особливостях лексико-граматичної організації.

Ключові слова: невербальні елементи, інтимна поезія, жести, міміка, такесика, кінесика, екстралінгвістика, семантичне значення, лексичне моделювання.

Постановка проблеми. Спілкування – складний, багатоплановий процес, у якому, крім слів, для обміну інформацією використовують засоби невербальної комунікації. Ця форма спілкування присутня в різних функціональних сферах, не виняток – і художнє мовлення. Однак особливості невербальної комунікації в інтимній ліриці майже не досліджені.

Дослідження засобів невербальної комунікації на рівні інтимного поетичного тексту дозволить нам встановити зв'язок між словесною і невербальною комунікаціями.

Аналіз останніх досліджень. В сучасній науці існує кілька поглядів на засоби невербальної комунікації: 1) у контексті осмислення загальних програм і способів людської поведінки (П. Екман, Дж. Холл, А. Фрізен, А. Піз, Дж. Фаст, Е. Холл); 2) формальний та семантичний аналіз невербальних знаків у їх співвідношенні із мовними знаками (Т. Ніколаєва, К. Шерер, Ю. Цив'ян, І. Шаронов); 3) дослідження національної специфіки мовленнєвої й немовленнєвої поведінки, психологічно-емоційна специфіка невербальних знаків, аналіз способів відображення засобів невербальної комунікації в художній літературі (А. Вежицька, П. Екман, Г. Крейдлін, С. Павлова та ін.) [5].

Детальне вивчення методів невербального спілкування почалося лише в 60-ті роки минулого століття. У 1970 році після публікації праці Джуліуса Фаста, в якій він зробив аналіз робіт учених-біхевіористів у галузі невербального спілкування [2, с. 55]. У кінці ХХ ст. виникла нова наукова дисципліна – невербальна семіотика. Предмет її вивчення – невербальна поведінка людей у найрізноманітніших ситуаціях. Ці спостереження допомагають краще зрозуміти інших, самих себе і на основі отриманих знань зробити спілкування людей більш ефективним. Більша частина комунікації здійснюється без участі засобів мовного коду, але є орієнтацією на інші його складові: паралінгвістичні елементи, елементи інших семіотичних систем тощо. Звичайно, значення різноманітних невербальних сигналів «пе-

ребувають» не в самих сигналах, а приписуються їм тими, хто декодує мовлення. Це декодування відбувається з обов'язковим урахуванням культурних та індивідуальних контекстів [1]. Г. Ю. Крейдлін розглядає невербальну комунікацію не просто в індивідуальному контексті, а й враховує гендерні особливості невербальної комунікації [6].

Ф. С. Бацевич стверджує, що невербальні елементи комунікації мають не менш важливе значення, ніж вербальні, особливо в міжкультурній комунікації. Дослідження в галузі лінгвістики засвідчили наявність прямого зв'язку між соціальним статусом, владою людини і її освіченістю. Чим вище людина стоїть на соціальному чи професійному щаблі, тим більше вона спілкується вербально, за допомогою слів; менш освічені та кваліфіковані люди більше користуються жестами [2, с. 69]. Про це стверджує і відомий американський дослідник Алан Піз в книзі «Мова жестів та рухів тіла» [7]. Невербальна комунікація як важлива сфера функціонування знаків та знакової інформації передбачає вивчення способів відображення невербальної поведінки індивіда та елементів невербальної мови у призмі широкого числа дисциплін, що тлумачать немовну поведінку як феномен людської психіки, скерований на реципієнта для передачі додаткових смислів мовленнєвого повідомлення [3].

Елементами невербальної комунікації варто вважати всі засоби невербального спілкування, які на думку І. Н. Горелова, виконують такі функції: соціально-інформаційну, емотивну, регулювальну [6]. *Невербальні засоби спілкування* – елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу і разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання і сприйняття повідомлень [4].

Формулювання мети статті. Дослідити засоби невербальної комунікації в структурі поетичного тексту на лексико-семантичному рівні, визначивши найпродуктивніші моделі невербальної комунікації.

Результати дослідження. У дослідженні ми тримаємо традиційну класифікацію, запропоновану Ф. С. Бацевичем. Дослідник класифікує всі засоби невербальної комунікації залежно від того, якими сенсорними системами вони сприймаються (кінесика, проксеміка, такесика, хронеміка, просодика, ексталингвістика). В художній літературі, в інтимній поезії зокрема, невербальна комунікація представлена тими ж одиницями, що й при словесному спілкуванні: *погляд, посмішка, плач, сміх, дотик, зовнішній вигляд* і т. ін.

За нашими підрахунками, невербальна комунікація в інтимній ліриці представлена у такому відсотковому співвідношенні: *кінесика* (жести, міміка, погляд) – 37%, *такесика* (різного виду дотики, поцілунки) – 40%, *екстралінгвістика* (сльози, плач, зітхання, сміх) – 20%, *зовнішній вигляд* (одяг, макіяж, зачіска та ін.) – 7%. А отже, можемо стверджувати, що головне місце в сфері невербальної комунікації в інтимній ліриці посідає кінесика і такесика, малопродуктивні елементи – екстралінгвістика, а периферія належить зовнішньому вигляду.

Інтимна поезія дає нам можливість побачити і проаналізувати невербальну поведінку не лише адресанта, а й адресата. Адже автор поезії здатний створити не лише самого ліричного героя, а й уявного реципієнта інтимного невербального послання. Таким чином ми стаємо свідками своєрідного невербального діалогу. Важливо, що один із учасників завжди створює образ, який ми можемо назвати ідеальним, оскільки він завжди репрезентує нам невербальну реакцію, очікувану іншим учасником діалогу.

В інтимній ліриці знаходимо чимало кінесичних способів комунікації: *погляд, міміка, жести*. Всі ці елементи представлені в поетичному тексті за допомогою різних художніх засобів: метафор, епітетів, порівнянь та ін. Вони пов'язані між собою на граматичному і семантичному рівнях. Для позначення погляду в інтимній ліриці використовують узвичаєні опорні лексеми: *очі* («Мені *очей* звести несила, а на руках твоїх уста...» [2, с. 134]; «*Очі* мої все вдивлялись благанню у тебе» [2, с. 179]); *оченятка* («...пригорнувшись втомленим крилом до твоїх ласкавих *оченяток*» [1, с. 3]); *очища* («*З очищами, мов прірви проти неба*» [1, с. 138]); *вічі* («Тож не дивіться пильно так у *вічі*, значущо вимовляючи слова» [2, с. 20]); *озера* («Не одвертай од мене своїх *чистих озер*» [2, с. 139]). Часто репрезентантами погляду виступають дієслова із відповідною диференційною семою: *глянути* («Може, стане, ніжно *гляне*: – я твоя єдина» [1, с. 117]); *дивитися* («*Дивись*: моря. *Дивись*: мій погляд – поле...» [1, с. 33]; «Бо ти прекрасна в сні, як і в коханні, *дивлюсь* на тебе й дякую тобі» [1, с. 108]); *подивитися* («*Подивлюсь* – випадком неначе – і не спати мені ночей» [2, с. 133]; «*Подивися* на мене без болю...» [2, с. 28]); *перезирнутися* («Здивовано здригнулись люди, *перезирнулися* – хто куди. Бив барабан себе у груди – *йди, таємнице, йди вже, йди!*» [1, с. 64]).

Найчастіше лексема *очі* представлена у сполученні з прикметниками, дієсловами, займенниками, спорадично – з прислівниками та іменниками.

Для передачі емоцій та психічних станів своїх ліричних героїв поети використовують різні види жестів та міміки. Жести, що вказують на симпатію, увагу, та, основу яких становить лексема *рука*: («*Візьмеш її за руки* – уся тремтить. І як же така була? Молитва й пости, гріхи і пости...» [1, с. 179]; «Вона прийшла, завітчана і мила, і *руки* лагідно до мене простягла...» [1, с. 207]; «*Озирнись і подай мені руки терпки і холодні...*» [1, с. 52]).

Печаль відтворено посередництвом комбінованого типу жестів: лікті, опущені на коліна, охоплене долонями обличчя, рух пальців («*Ліктями опершись на коліна, він тримав обличчя між долонь, і тремтіла на щоці краплина, і здригались пальці біля скронь*» [1, с. 219]). Повага представлена жестом цілування («*Як батька в руку, цілувати...*» [1, с. 164]), сором – («*Жінка пломеніє і руками соромливо груди прикрива...*» [1, с. 218]); прощання – помаху руки («*Відходив поїзд. У вікні махала дівчинка рукою...*» [1, с. 175]); непокору («*Руками пружними од мене одбивалась...*» [1, с. 189]).

В інтимній поезії для позначення мімічних реакцій використовують лексеми обличчя, яке відтворює усмішку, змінює колір, виражає щирість та довіру («*Між зваблених усміхнених обличч* понад усе – твоє лице суворе...» [1, с. 110]; «*До вікна тулюся паленіючим обличчям...*» [2, с. 218]); *лице* («*Та враз полотню на лиці...*» [2, с. 48]; «*Соняшниці й соняхи кохалися. Лиця їх великі і довірливі...*» [2, с. 88] і т. ін.).

До такесики відносять різноманітні дотики: *торкання, поцілунки, ляскання* і т. ін. Зазвичай для того, щоб описати якийсь такесичний елемент, автори поезій використовують такі лексеми: *обійми, обняти, пригорнути, рука,, долоні, цілуй, цілувалися, уста, губи* («*Довгі обійми, які відтепер не забути*» [2, с. 153]; «*Я хочу тебе обійняти* – а руки безсилі...» [2, с. 181]; «*Я лице твоє, і очі, й рот губами з небуття виводив*» [1, с. 120]; «*Моє «тепер»! Ти ж і тоді було, коли я цілував кохане тіло, і нині є, коли в землі глибокій до нього смерть устами припадає...*» [1, с. 201]).

В поетичному тексті вагоме місце займають екстралінгвальними елементами. Зазвичай, це *сміх, сльози, мовчання та зітхання* («*Мовчання криком. Болям – дикий сміх*» [2, с. 72]; «*Надто гірко ми плакали і ображали природу надто сильно любили...*» [2, с. 4]; «Мені з тобою добре. *Я мовчу*. Боюся словом тишу сполошити. Але без слів неважко зрозуміти, чому з тобою і про що мовчу» [1, с. 113]; «*Сахнеться той, і цей зітхне, і цей мене не уположе*» [2, с. 90]). В словесному вияві ці елементи виражені за допомогою лексем: *плач, плакати, сльози, ридання, сміх, сміятися, мовчання, мовчати, змовчати, промовчати, зітхання, зітхати*.

Зовнішній вигляд в інтимній поезії слугує важливим виражальним засобом. Часто описується одяг – *плаття, сукня* («*Біле плаття тремтіло між вуст...*» [1, с. 233]; або просто колір «*Я люблю тебе в червоному...*» [1, с. 134]; «*Я спокійно припаляю, вбрана у чорну сукню*» [2, с. 102]); *зачіска* («...*волосся зачесане строго...*» [2, с. 183]); *косметика* («*Дешевої помади ніжний смак...*» [2, с. 11]).

Залежно від того, зі скількома лексико-граматичними групами слів поєднується опорна лексема, можна виокремити однокомпонентні («...*очима* просто в небо піти босоніж» [2, с. 108]; «*Ти стояла на порозі на високих в синім платті, синьоока, в синім квіті*» [1, с. 152]); двокомпонентні («*Лілові очі мружив горизонт...*» [2, с. 167]); багатокомпонентні («*Я дивлюсь на заплакані очі твої, на покійно похилені плечі...*» [1, с. 210]; «*Мов лебедина, розкрилила тонкоголосі дві руки...*» [1, с. 212]; «*Лиш ти пари не пророних з губ, мов їх мороз навіки забужавив*» [2, с. 35]) моделі невербальної комунікації в інтимній ліриці.

Висновки дослідження. Головне місце у сфері невербальної комунікації в інтимній ліриці посідає кінесика і такесика, проміжну сходинку посідає екстралінгвістика, а периферію – зовнішній вигляд.

Встановлено, що в інтимній поезії засоби невербальної комунікації представлені тими ж одиницями, що і в безпосередньому спілкуванні: *погляд, міміка, жести, плач, сміх, зітхання, мовчання, дотик, поцілунок, зовнішній вигляд*. Кожна з цих груп має свої продуктивні моделі творення. Найчастіше опорна лексема сполучається із прикметниками, займенниками та дієсловами, утворюючи дво- і трикомпонентні моделі невербальної комуні-

кації в інтимній ліриці, залежно від того, зі скількома лексико-граматичними групами слів поєднується опорна лексема.

Перспективи дослідження. Поглиблене дослідження усієї системи засобів невербальної комунікації, зокрема такесичних, хронемічних, екстралінгвальних невербальних елементів, сприятиме комплексному вивченню специфіки цього типу комунікації в українській інтимній поезії.

Список літератури:

1. Улюблені вірші про кохання. Жіночий примірник / [упорядкув., Б. Щавурський]. – Тернопіль: Богдан, 2007. – 256 с.
2. Улюблені вірші про кохання. Чоловічий примірник / [упорядкув., Б. Щавурський]. – Тернопіль: Богдан, 2007. – 240 с.***
1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич – К. : Академія, 2004. – 344 с.
2. Етика ділового спілкування / [Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д., та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
3. Нарчинська Т. М. Теоретична рецепція невербальності як кодового механізму комунікації в художньому тексті / Т. М. Нарчинська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки . – 2008. – № 8. – С. 74-76.
4. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / [електронний ресурс] / режим доступу: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnuk>
5. Юр'єва О. Ю. Особливості невербальної передачі інформації в процесі міжкультурної комунікації комунікації / [електронний ресурс] / режим доступу: <http://naub.org.ua/?p=270#comments>
6. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. – М. : Наука, 1980. – 238 с.
7. Крейдлин Г. Е. Мужчины и женщины в невербальной коммуникации / Г. Е. Крейдлин. – М. : Языки славянской культуры. – 2005. – 224 с.
8. Пиз А. Язык телодвижений / [электронный ресурс] / режим доступа : <http://flirtmag.com.ua/book/3/10>.

Билевич Н.В.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

ЯЗЫКОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕВЕРБАЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ УКРАИНСКОЙ ИНТИМНОЙ ЛИРИКИ

Аннотация

В работе проанализирована система невербальных единиц, которые свойственны украинской лирической поэзии, основное внимание сосредоточено на ее вербализации в поэтическом тексте и особенно в лексико-грамматической организации.

Ключевые слова: невербальные элементы, интимная поэзия, жесты, мимика, такесика, кинесика, экстралингвистика, семантическое значение, лексическое моделирование.

Bilevych N.V.

Eastern European National University named after Lesya Ukrainian

THE VERBAL EXPRESSION OF NONVERBAL ELEMENTS IN THE SEMANTIC STRUCTURE OF UKRAINIAN INTIMATE POETRY

Summary

There is analysis system of non-verbal items, which have realized Ukrainian intimate lyrics. The main focus of its verbalization is in poetic text and features of lexical and grammatical organization.

Keywords: nonverbal elements, intimate lyric, gestures, facial expressions extralinguistics, semantics value, lexical modeling.